

Wstęp

Anna Krajewska to literaturoznawczyni, która w swojej pracy łączy rozmaite, czasem pozornie odległe obszary i zainteresowania. Będąc wnikliwą i wrażliwą obserwatorką twórczości literackiej, artystycznej oraz życia społecznego, korzysta z wszechstronnych doświadczeń i inspiracji, podejmując wyzwania badawcze, poszerzając intelektualne horyzonty i proponując rozwiązania, których odmienne konteksty interdyscyplinarne zderzają się ze sobą, a czasem dialogują i łączą, pozwalając na ukazywanie opisywanych praktyk w oryginalnej, twórczej perspektywie. Obszar prowadzonych przez Krajewską badań obejmuje zjawiska z zakresu estetyki, filozofii, teorii literatury i sztuki, dramatu i dramaturgii, a także kulturoznawstwa; przede wszystkim zaś – rozległych obszarów różnorodnych praktyk artystycznych i nauk społecznych. Wszechstronność jej zainteresowań uzasadnia Kantowska teoria poznania empirycznego, którą wzbogaca refleksjami bliższymi współczesności. Badaczka twórczo łączy odmienne sposoby widzenia zastanych pojęć, znosząc konwencjonalne ograniczenia i splatając je z aktualnymi inspiracjami, co przyczynia się do poszerzenia zasięgu i wpływu dyskursu naukowego, którego jest uczestniczką. Ukazując swoim słuchaczkom i słuchaczom, uczennicom i uczniom, czytelniczkom i czytelnikom wielorodne obszary funkcjonowania poznania zmysłowego, scala teorię i praktykę, otwierając przestrzeń refleksji estetycznej, w której większe znaczenie od pojęć takich jak norma, konwencja czy określony smak, mają – otwarte na różnorodne wrażenia – jednostkowa wrażliwość i indywidualne odczucia. Kluczowe dla zrozumienia estetycznej perspektywy widzenia zjawisk, które interesują Autorkę formułującą założenia estetycznej teorii literatury, jest uwzględnienie przesunięcia pomiędzy dziełem i zdarzeniem, które dokonało się wraz ze zwrotem performatywnym w praktyce artystycznej i zwrotem performatycznym w teorii. Krajewska, przyglądając się różnym przedmiotom, osobom, ale również kategoriom estetycznym oraz mechanizmom działania pojęć w sztuce, podejmuje próby uchwycenia ich performatywnej natury. Stąd pochodzi używany przez nią język opisu dramaturgii sztuki w perspektywie antybinarnej, pozwalający na

widzenie jej jako akt splątania różnorodnych kategorii, pojęć, przedmiotów, podmiotów, rozmaitych mediów i zdarzeń.

Doceniając rolę indywidualnego doświadczenia, które – zależne co prawda od wyuczonych nawyków i kulturowych wzorców – pozostaje specyficzną domeną każdej osoby uczestniczącej w kulturze, Anna Krajewska zwraca uwagę na wszechstronność wrażeń zmysłowych. W proponowanej przez nią perspektywie nie tylko literatura i sztuka, ale także inne obszary kulturowej praktyki życia społecznego, podlegają swoistym kryteriom recepcji estetycznej, w której zakresie mieści się zarówno refleksja intelektualna, jak i działania oraz emocje czy afekty. Badaczka korzysta z estetycznie interpretowanych pojęć, takich jak performatyka, dramatyczność, dramaturgiczność, antybinarność i splątanie. Z tego namysłu zrodziły się terminy i dyskursy badawcze, takie jak estetyka literacka i performatywna, dramatyczna teoria literatury czy estetyka antybinarna, które są już dobrze rozpoznawalne i trwale obecne we współczesnej polskiej humanistyce.

Estetyka to pojęcie przewodnie, określające zakres wielu prac i działań Anny Krajewskiej. Niezależnie od tego czy pisze o dramacie, teatrze, czy teorii literatury, jej myśl warunkuje spojrzenie angażujące refleksję estetyczną. Obserwacja ta towarzyszyła nam, kiedy podejmowaliśmy decyzję dotyczącą zakresu książki dedykowanej Pani Profesor z okazji jubileuszu jej pracy naukowej. Dlatego tak ważne stało się dla nas odniesienie do estetyki w tytule niniejszego tomu. Słowo „impresje” wiąże się zaś z subiektywnymi wyborami, proponowanymi przez badaczki i badaczy różnych dyscyplin, nawiązujących do estetycznych zagadnień stanowiących przedmiot namysłu Jubilatki. Te „ulotne wrażenia”, jak definiują to pojęcie słowniki języka polskiego, tworzą całkiem konkretną siatkę czy matrycę (dramatyczną – mogłaby dodać Anna Krajewska) tematów, problemów czy motywów znajdujących się w polu zainteresowania estetyki. Składające się na niniejszy tom teksty naukowe nawiązują do szerokiego i wieloaspektowego zakresu estetycznych przemyśleń Krajewskiej w odniesieniu do współczesnej humanistyki. Ich autorkami i autorami są badaczki i badacze reprezentujący różnorodne dyscypliny tej dziedziny naukowej: literaturoznawstwo, językoznawstwo, dramatoznawstwo, teatrologię, filmoznawstwo, medioznawstwo, kulturoznawstwo czy historię sztuki.

Na prezentowany tom jubileuszowy składają się dwadzieścia dwa artykuły naukowe ofiarowane Profesor Annie Krajewskiej przez jej uczniów, współpracowników i przyjaciół. Są wśród nich pracownicy Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, ale także wielu innych ośrodków akademickich – Uniwersytetu Śląskiego, Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu Opolskiego, Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, University of British Columbia w Vancouver oraz Akademii

Sztuk Pięknych w Krakowie. Ich teksty, mimo swojej różnorodności, tworzą spójną całość – tym, co je łączy, są odwołania do dorobku Jubilatki. Tom składa się z sześciu tematycznych części: *W kręgu kategorii i teorii estetycznych*, *W kręgu estetyki dramatu*, *W kręgu estetyki teatru*, *W kręgu estetyki narracji*, *W kręgu estetyki poezji*, *W kręgu estetyki sztuki*. Odniesienie do estetyki jest w pełni uzasadnione – Anna Krajewska stworzyła od podstaw Pracownię, a następnie Zakład Estetyki Literackiej, działający na poznańskiej polonistyce. Przez lata funkcjonowania zakres badań kierowanego przez nią zespołu obejmował nie tylko literaturę, ale także teatr i sztuki performatywne oraz widowiskowe, sztuki wizualne oraz inne – szeroko pojmowane – zjawiska kulturowe. Wiele zebranych w tomie artykułów nawiązuje wprost do bibliografii Jubilatki, a różnorodność tematów podejmowanych przez ich Autorki i Autorów świadczy o znaczeniu i wpływie jej badań oraz stworzonych przez nią pojęć na dyskurs naukowy. Księgę tę można czytać jako międzypokoleniową (rozpiętą pomiędzy doktorantami, doświadczonymi pracownikami naukowymi i emerytowanymi profesorami), wielogłosową rozmowę naukową; poligłos, w którym Jubilatka jest najważniejszą dyskutantką.

Estetyczne impresje otwiera część zatytułowana *W kręgu kategorii i teorii estetycznych*, w której zaprezentowane są teksty Elżbiety Muskat-Tabakowskiej, Danuty Ulickiej i Mateusza Kłosowskiego. Każdy z nich bezpośrednio nawiązuje do dorobku Profesor Anny Krajewskiej. Pierwsze dwa omawiają konsekwencje poszerzenia zakresu stosowania dramatycznych teorii i pojęć w przestrzeni językoznawstwa i biografistyki, a trzeci, napisany przez obecnego doktoranta Jubilatki, kreśli panoramę całego niemal jej dorobku.

Tekst Elżbiety Muskat-Tabakowskiej, zatytułowany *Teatrum linguae – teatr, język, metafora* pokazuje, jak dramatyczne kategorie obecne w pracach Jubilatki można odnieść do językoznawstwa kognitywnego, tym samym poszerzając zakres oddziaływania jej koncepcji. Odwołując się bezpośrednio do artykułu, w którym profesor Anna Krajewska omawia pojęcie przestrzeni w kontekście XX-wiecznego dramatu, Autorka zauważa, iż interdyscyplinarny charakter „myśli o dramacie” powinien też uwzględniać badania nad językiem – co nazywa „myśleniem o języku”. W swoich rozważaniach posługuje się podstawowymi założeniami kognitywnej teorii języka (znaczenie ucieleśnione, metafora jako podstawowy mechanizm poznawczy), a także tezą Ronalda Wayne’a Langackera, który jako podstawę opisu języka proponuje metaforę „modelu sceny”. Teatralne odniesienie pozwala Badaczce dostrzec analogie między językiem i dramatem, między przedstawieniem teatralnym i codziennym językowym przekazem.

Z kolei Danuta Ulicka używa metafory sceny teatralnej, prowadząc rozważania na temat biografii Romana Jakobsona. *Dwa teatry Romana Jakobsona* to artykuł oparty na dokumentacji jego życia i twórczości, wśród której Autorka wymienia teksty-dokumenty (wspomnienia, listy, zapisane rozmowy) i epitek-

sty. Pisząc o oficjalnym i nieoficjalnym życiorysie swojego bohatera, stara się przede wszystkim pokazać, że rozdźwięk między nimi wynika z politycznych uwarunkowań humanistyki nowoczesnej regionu środkowo- i wschodnioeuropejskiego. Badaczka mówi o „socjo-bio-geografii”, czyli biografii rozgrywanej się za kulisami i na scenie teatru życia akademickiego.

W artykule *Estetyczna teoria literatury* badacz Mateusz Kłosowski wychodzi od pojęć stworzonych i rozpowszechnionych przez Annę Krajewską, takich jak estetyka antybinarna i splełnienie literackie. Pisze o teorii literatury widzianej z perspektywy estetycznej. Próbuje pokazać szeroki zasięg, wskazanej w tytule swojego tekstu, estetycznej teorii literatury, która „pozwała uruchamiać i angażować procesy artystyczne do badania fenomenów i zdarzeń zachodzących w kulturze oraz humanistyce”. Posługuje się bliskimi Jubilatce narzędziami estetycznymi i performatywnymi, wychodząc przy tym od zaproponowanego przez nią rozpoznania, iż „myślenie o sztuce” zostało dziś zastąpione „myśleniem sztuką”.

Najbliższa zainteresowaniom Jubilatki jest część II – *W kręgu estetyki dramatu*. Została ona poświęcona różnym aspektom twórczości dramatycznej, dramatyczności, dramatyzacji i dramaturgiczności. Teksty tu zamieszczone to rodzaj hołdu złożonego Profesor Annie Krajewskiej jako wieloletniej badaczce i współtwórczyni tych zagadnień. Choć słowo „hołd” brzmi nieco patetycznie, nie sposób od niego uciec, zwłaszcza gdy czyta się otwierający tę część artykuł jednego z uczniów Pani Profesor, Piotra Dobrowolskiego, który wykorzystuje, podsumowuje i opisuje wiele pojęć, wprowadzonych przez nią w krąg myśli humanistycznej.

W tekście *Dramatyczna matryca* Dobrowolski wychodzi od dramatycznej teorii literatury, której pierwsze propozycje sformułowane zostały przez Jubilatkę w roku 2001, a pełna prezentacja pojawiła się w jej książce *Dramatyczna teoria literatury. Zarys problematyki*, opublikowanej w roku 2009. Autor wskazuje na znaczenie refleksji dramatoznawczej w humanistyce. Pochodzące stąd obserwacje odnosi zarówno do najnowszych praktyk artystycznych, ze szczególnym uwzględnieniem pracy dramaturgicznej w teatrze polskim, jak i do szerokiej refleksji filozoficznej, społecznej i politycznej. W obu wskazanych zakresach zastosowanie znajduje kategoria dramatyczności, widziana jako źródło matrycy poznawczej, pryzmat widzenia i sposób interakcji ze zjawiskami otaczającymi jednostkę w świecie – zarówno w przestrzeni definiowanej estetycznie, jak i społecznie czy politycznie. Mówiąc o „fenomenie dramatycznej teorii literatury oraz dramatycznej matrycy”, a także innych pojęciach wprowadzonych i wykorzystywanych przez Profesor Annę Krajewską, podkreśla, że niejednokrotnie wyprzedzały one praktykę artystyczną.

Anna Legeżyńska w tekście *Leśna socjodrama. Do piachu Tadeusza Różewicza w znanych i nowych kontekstach* analizuje dramat Tadeusza Różewicza *Do piachu*, przyglądając się mu z perspektywy współczesności. Utwór ten nieraz przywoływała i analizowała w swoich badaniach Jubilatka. Autorka artykułu przypomina dzieje dramatu oraz jego realizacji scenicznych, recepcji i interpretacji. Konteksty dla lektury *Do piachu* odnajduje w pracy historyka, Mariusza Mazura, zatytułowanej *Antykomunistycznego podziemia portret zbiorowy 1945–1956. Aspekty mentalno-psychologiczne*, w której pojawiają się świadectwa powojennej walki partyzanckiej, uzasadniające sposób widzenia konspiracyjnej codzienności przez Różewicza. Badaczka postrzega dramat *Do piachu* jako tekst realistyczny, na kartach którego dokonuje się demitologizacja heroicznego obrazu życia partyzantów. Sugeruje, że to utwór literacki, który wyprzedza ustalenia historyków badających partyzancką mentalność.

Beata Popczyk-Szczęśna w tekście *Od dzieła do twórcy i z powrotem. Estetyzacja biografii w scenariuszach teatralnych Jerzego Jarockiego* pisze o estetyzacji biografii w scenariuszach teatralnych Jerzego Jarockiego. Badaczka zwraca uwagę na to, iż w twórczości wskazanego reżysera wyróżnić można nie tylko wybitne inscenizacje tekstów dramatycznych, lecz również adaptacje i kompilacje różnych dzieł literackich oraz autorskie scenariusze przedstawień. Podejmując rozważania na temat teatru biograficznego, analizuje scenariusze dwóch spektakli Jarockiego – *Grzebanie* i *Błądzenie* – inspirowanych dorobkiem artystycznym i życiorysami Stanisława Ignacego Witkiewicza i Witolda Gombrowicza. Autorka odnosi się do estetyzacji biografii i praktyki scenicznej, noszącej znamiona estetyki performatywnej, w ramach której Jerzy Jarocki łączy twórczość i elementy związane z życiem obu pisarzy, tworząc przy tym osobiste, naznaczone własną refleksją o roli artysty i randze sztuki nowoczesnej, spektakle.

Nawiązującą do dramaturgii część drugą tomu zamyka tekst Badaczki antyku Elżbiety Wesołowskiej zatytułowany *Fedra i Hipolit, czyli estetyka wstydu (O'Neill: wzorce, paralele i dygresje)*. Autorka poszukuje tropów do kategorii estetyki wstydu w XX-wiecznym dramacie amerykańskim Eugena'a O'Neill'a *Pożądanie w cieniu więzów* oraz w dramatach Eurypidesa i Seneki. Próbuje ustalić definicję pojęcia wstydu, przywołując różne jego ujęcia i szczegółowo analizując przywołane teksty dramatyczne. W swoich rozważaniach odwołuje się do mitu putyfarowego, zastanawiając się, do jakiego stopnia poczucie wstydu decyduje o zachowaniu postaci literackich i teatralnych, motywując je do działania lub do prób unieważnienia dokonanych już czynów.

W części III – *W kręgu estetyki teatru* – Badaczki i Badacz prezentują różnorodne, oryginalne i twórcze ujęcia tytułowego zagadnienia. Ich rozważania dotyczą spektakli teatralnych, ważnych teatralnych premier, sztuk perfor-

matywnych czy projektów multisensorycznych. Przywołują liczne przykłady twórczości artystycznej, odwołując się przy tym do dorobku Jubilatki, a jednocześnie prezentują własne kategorie, pojęcia, terminy, odczytania i interpretacje powstałe na podstawie tej inspiracji.

Do pojęcia „splątania”, stworzonego i wprowadzonego do naukowego dyskursu przez Annę Krajewską, nawiązuje Monika Błaszczak w tekście *Wstydlive „splątanie” estetyczne ciała – obszary estetycznego ryzyka w dramacie, teatrze i sztukach performatywnych*. Przedmiotem rozważań jest tu ludzkie ciało, widziane w perspektywie estetycznej. Autorka odwołuje się do kategorii binarnych – piękna i brzydoty oraz wzniosłości i wstrętu – ukazując ich wcielenia współczesne, mające już charakter antybinarny. Proponuje analizę i interpretację obrazów ciała poprzez somatyczne kategorie estetyczne. Wprowadza kategorie lepkości, smakow(it)ości i wonności, ukazując je na przykładach teatralnych i dramatycznych, takich jak spektakl *Zabieg* Laury Leish, dramat *28 dni. Tragedia cyklu miesięczkowego* Olgi Szylajewej i stworzony na jego podstawie spektakl w reżyserii Kamili Siwińskiej oraz projektów polisensorycznych, w tym zwłaszcza olfatologicznych, realizowanych m.in. przez Agatę Kiedrowicz czy Annę Królikiewicz.

Marek Hendrykowski pisze o krakowskiej prapremierze *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego w 1901 roku. Tekst *Hrabia Tarnowski na premierze* *Wesela* stanowi próbę zrekonstruowania teatralno-artystycznego sporu związanego z przełomem modernistycznym w kulturze polskiej, którego wyrazem jest konfrontacja pomiędzy dwiema indywidualnościami tamtego okresu: Stanisławem Wyspiańskim i Stanisławem Tarnowskim. Badaczka interesuje reakcja Stanisława Kostki hrabiego Tarnowskiego – znanego i wpływowego polityka, znawcy literatury, krytyka literackiego i teatralnego, wykładowcy uniwersyteckiego i rektora – jako konkretnego widza krakowskiego spektaklu i aktywnego uczestnika dyskusji sprowokowanej przez samo widowisko, a także recepcja inscenizowanego tekstu dramatycznego. Analizuje szczegółowo „okołoteatralny konflikt Wyspiański–Tarnowski”, w którym oś sporu dotyczyła pojmowania roli teatru – widzianego jako sztuka służebna literaturze lub, wręcz odwrotnie, jako samodzielne polifoniczne medium.

Do klasycznych tekstów w nowej teatralnej interpretacji odwołuje się także Krystyna Latawiec w artykule *Literacka klasyka w przestrzeni industrialnej – H. Jana Klaty i Bracia Karamazow Petra Zelenki*. Badaczka analizuje przedstawienie *H. Jana Klaty*, zrealizowane w industrialnej przestrzeni miejsca o znaczeniu historycznym (Stocznia Gdańska) oraz film *Bracia Karamazow Petra Zelenki*, którego akcja osadzona została w kombinacie hutniczym (Kombinat Metalurgiczny w Nowej Hucie). Latawiec ukazuje, jak klasyczny tekst literacki nabiera nowych znaczeń dzięki odkrywczemu poprowadzonej adaptacji, wprowadzającej odniesienia do współczesnej historii. Badaczka podkreśla

znaczenie przestrzeni industrialnej, która sprawia, że „scenografia przestaje być tylko historycznym tłem dla ewokowanych treści, a staje się przekazem estetycznym o zwiększonej wieloznaczności”. Zauważa, iż spektakl, wchodząc w przestrzeń realną, wpisuje się w zwrot ku realności, przez co pozwala na osadzenie akcji w materialnym konkrety. Surowe fabryczne otoczenie spełnia rolę pełnoprawnego epickiego komentatora prezentowanej akcji dramatycznej.

Teatralną część tomu dedykowanego Annie Krajewskiej zamyka tekst Wandy Świątkowskiej *Przeciw hegemonii wzroku. O teatrze wielozmysłowym na wybranych przykładach*. Autorka ukazuje w nim teatralny projekt Juliusza Osterwy w kontekście koncepcji architektury zmysłów Juhaniego Pallasmy. W ten sposób wpisuje się w rozważania o percepcji multisensorycznej, kreśląc krótki historyczny zarys okulocentrycznego modelu odbioru sztuki i jego krytyki. Osterwę widzi jako twórcę, który już w latach 20. XX wieku przedstawił oryginalną propozycję uruchomienia najbardziej zaniedbanych w teatrze tzw. zmysłów niższych: dotyku, smaku i węchu. Wasilewska szeroko omawia koncepcje zachowane w stworzonym przez Osterwę *Raptularzu kijowskim*, w którym pojawiają się wskazówki dotyczące strategii pobudzania wszystkich zmysłów odbiorcy teatralnego.

W części IV – *W kręgu estetyki narracji* – prezentowane są teksty dotyczące zróżnicowanych zagadnień estetycznych związanych z praktyką prozatorską. Ich autorki zastanawiają się nad perspektywami, granicami i różnymi formami eksploatacji estetyki poprzez narracje. Przedstawione teksty koncentrują się wokół doświadczenia estetycznego, różnorodnych praktyk performatywnego wytwarzania literatury, reinterpretacji twórczości konkretnych autorów (Stanisława Lema) w perspektywie estetycznej, a jeden z nich podejmuje nawet temat tworzenia modelu amerykańskiego „uniwersytetu” publicznego.

Irena Górka, odnosząc się do źródłowego rozumienia pojęcia *aisthesis*, które odsyła do ludzkiej zmysłowości, posługuje się – zapożyczoną z koncepcji Hansa Ulricha Gumbrechta – kategorią epifanii estetycznej, która nierozzerwalnie sprzężona jest z praktyką doświadczenia estetycznego. W perspektywie epifanii Badaczka odczytuje podróże Jarosława Iwaszkiewicza, Zygmunta Kubiaka i Zbigniewa Herberta, co pozwala jej pochwycić momentalność i niezwykłą intensywność doznań opisywanych przez wskazanych autorów. Refleksji zaproponowanej w tekście zatytułowanym *Małe epifanie estetyczne. Śródziemnomorskie podróże Iwaszkiewicza, Herberta, Kubiaka* towarzyszy namysł nad kwestią (nie)wrażalności owych nagłych doznań i olśnień poprzez język.

Z kolei Agnieszka Karpowicz w tekście *O znikaniu. Metafizyka nieobecności Mirona Białoszewskiego* stawia sobie za cel próbę zrekonstruowania performatywnych aktów konstytuujących tekstualność późnej twórczości Mirona Białoszewskiego. Skupiając się na jednym roku, wyznaczanym czasem trwania *Chamowa*, Autorka bada procesualne praktyki wytwarzania tekstu literackiego. Pokazuje, między innymi, jak Białoszewski odsłania proces powstawania swoich utworów, w jaki sposób własne teksty czyni dokumentacją swej sztuki i procesu jej wytwarzania, jak tekst-dzieło funkcjonuje w kilku mediach i na różnych nośnikach, a także w rozmaitych obiegach. Procesualność aktu twórczego została tu zaprezentowana jako medium konceptualnej, literackiej twórczości performatywnej Białoszewskiego.

Z rozważań podjętych przez Ewelinę Woźniak-Czech wyłania się próba ukazania – wciąż nieodkrytego – estetycznego potencjału twórczości Stanisława Lema. Autorka stawia hipotezę, że warto dostrzec znaczenie wątków estetycznych, obecnych w fabułach dzieł twórcy *Solaris*. Pozwalają one na zrekonstruowanie literackiego świata Lema, w którym bohaterowie zmagają się z różnymi problemami egzystencjalnymi czy poznawczymi, ale jednocześnie ulegają estetycznym doznaniom – doświadczając piękna, zachwyty i rozmaitych innych estetycznych wrażeń czy wstrząsów. W tekście *Kosmiczny artysta. Estetyczna interpretacja Solaris Stanisława Lema* perspektywa szeroko pojętej estetyki traktowana jest jako punkt wyjścia do reinterpretacji tekstów Lema, pozwalając na odkrywanie ich na nowo.

Zdecydowanie odmienny charakter mają problemy podejmowane w tekście zatytułowanym *Publiczna edukacja – odkrywanie Ameryki* przez Bożenę Karwowską. Odwołując się do własnych doświadczeń oraz pisarstwa polsko-amerykańskiej socjolożki Alicji Iwańskiej, Autorka opisuje kształtowanie się amerykańskiego modelu „uniwersytetu” publicznego. W rozważaniach Iwańskiej Karwowska dostrzega ważny punkt wyjścia do szerzej zakrojonych badań nad masową edukacją, a także nad wpływem kultur i doktryn politycznych na jakość edukacji.

Część V – *W kręgu estetyki poezji* – gromadzi teksty dotyczące różnych estetycznych wymiarów tego rodzaju literackiego. Krzysztof Hoffmann w artykule *Ku archeologii antybinarności: Aleksander Wat* przedmiotem swych analiz czyni twórczość Aleksandra Wata. Zdaniem Badacza, w szczególności wyrazisty sposób ukazuje ona załamanie się myślenia binarnego. Jego rozważania pozostają w kręgu estetyki antybinarnej – powołanej, szeroko opisywanej i komentowanej przy różnych okazjach przez Annę Krajewską. Z kolei Katarzyna Kuczyńska-Koschany swe rozważania nad wierszami Tomasza Augusta Olizarowskiego *Poczta rossyjska* i Wiktora Gomulickiego *Francuzica* prowadzi w perspektywie uwzględniającej obserwację Josifa Brodskiego „Estetyka jest

matką etyki". Wywód, zatytułowany „*Estetyka jest matką etyki*” – słowa Josifa Brodskiego jako bodziec do rozważań nad wierszami Tomasza Augusta Olizarowskiego Poczta rosyjska i Wiktora Gomulickiego Francuzica, sytuuje się na pograniczu estetyki przestrzeni (step), odczuć (samotność) i kategorii wieku (starość).

Bożenę Tokarz zajmuje natomiast artystyczna interioryzacja rzeczywistości dokonywana przez poezję. Autorka tekstu *Artystyczna interioryzacja rzeczywistości: przypadek poezja* wychodzi w swych rozważaniach od refleksji nad egzystencjalistycznym przekonaniem stanowiącym inspirację wielu wizji katastroficznych i koncepcji filozoficznych, mówiącym, że ludzkość została wrzucona do nieznanej, wrogiej rzeczywistości bez jakiegokolwiek wcześniejszego przygotowania. Namysł nad kwestią relacji podmiotu i świata rozpina na osi, której jeden biegun stanowi myśl Kanta, a drugi refleksja kognitywistyczna. Wskazując ich punkty styczne i miejsca wspólne, Badaczka podejmuje refleksję nad twórczością poetycką (Szymborska, Przyboś, Różewicz) dowodząc, że właśnie poezja jest szczególnym przypadkiem interioryzowania rzeczywistości.

W zupełnie innej perspektywie pisze o poezji Elżbieta Winiecka. W tekście *Efekt zaskoczenia. Estetyka poezji digitalnej* przedmiotem jej obserwacji i analiz są anonimowe wiersze cyfrowe oraz charakterystyka ich specyficznej poetyki i estetyki, wynikających z natury medium, które twórczość ta wykorzystuje. Badaczka podkreśla znaczenie właściwości cyfrowych nośników i środków przekazu w generowaniu nowego typu doświadczenia, które – choć pozostaje odmiennym od tradycyjnych sposobów doświadczania literatury – ujawnia głęboko ludzki wymiar twórczości cyfrowej.

Zebrane w części VI – *W kręgu estetyki sztuki* – teksty podejmują zagadnienia związane z estetyką szeroko rozumianej twórczości artystycznej. Zbigniewa Władysława Solskiego interesuje teatralność i filmowość, którą opisuje i analizuje w odniesieniu do twórczości Krzysztofa Kieślowskiego. Autor tekstu *Jaskinia platońska Krzysztofa Kieślowskiego w Sokołowsku. O „teatralności” filmu i „filmowości” teatru* odnosi się do spostrzeżeń Anny Krajewskiej, która zaproponowała, by „anachroniczną kategorię teatralności” zastąpić „bardziej twórczą kategorią – wizualności”. Zauważa przy tym, iż współcześnie sytuacja uległa odwróceniu: dzisiaj to film kształtuje wrażliwość widza teatralnego. Rozważając wspomniane kategorie, Solski proponuje metaforyczną podróż do Sokołowska, miasteczka, w którym dzieciństwo spędził Kieślowski i gdzie najprawdopodobniej dokonała się artystyczna inicjacja późniejszego reżysera. Odwiedziny w platońskiej jaskini Kieślowskiego w perspektywie refleksji nad kategoriami teatralności i filmowości potwierdzają, zdaniem Badacza, większą poręczność terminu „filmowość” na oznaczenie performatywności związanej z doświadczeniem odbiorcy w teatrze ze sceną pudełkową. Ponad-

to powrót do Sokołowska, w tym zwłaszcza do Kinoteatru „Zdrowie”, ujawnia silny resentyment twórców i odbiorców spektakli opartych na deziluzji. Autor wskazał także na dyskretny związek metafizyki z taką formą przedstawienia, która posługuje się efektem iluzji. Paralele między stłoczonymi na strychu chłopcami a widzami w platońskiej jaskini stały się w rozważaniach Solskiego punktem wyjścia do usystematyzowania znaczeń powiązanych z pojęciami „teatralność” i „filmowość”.

Natomiast artykuł Ewy Szkudlarek *W cieniu milczenia* zawiera wiele refleksji wokół dramatycznego milczenia. Zainspirowana rozważaniami Anny Krajewskiej Autorka ponawia stawiane już wielokrotnie w odniesieniu do dzieł sztuki pytania o wyrażanie niewyraźnego i przedstawianie nieprzedstawialnego. Zastanawia się, czy sztuka jest medium, które może prezentować treści o charakterze metafizycznym i czy zdolna jest pochwycić i wyrazić doświadczenie religijne. Poszukiwaniu odpowiedzi na te pytania służy analiza i interpretacja obrazu Caravaggia *Wieczerza w Emaus*. Scena malarska „milczy” tylko pozornie, zauważa Autorka, jednak „przemawia” za pomocą gestów i gry światłocienia. W istocie – pochwycenie tego, co nieuchronne i nieuniknione zawiesza percepcję wizualną odbiorcy.

Ostatnią część tomu zamyka tekst *Dialogi Witkacego*, w którym Wojciech Sztaba przygląda się twórczości autora *Jedynego wyjścia*. Obserwacji i analizie poddawane są sposoby dramatyzacji oraz teatralizowania powieści, w której zakopiański artysta połączył wspomniane praktyki z ekfrazą. Sztaba podkreśla, że ekfrazą tworzona jest *in statu nascendi*, stanowiąc swoisty wykład teorii Czystej Formy. To właśnie przez teatr, jak dowodzi Autor tekstu, wprowadził Witkacy zarówno sztukę, jak i jej teorię, na scenę *theatrum mundi*.

Różnorodność sposobów postrzegania odmiennych zjawisk kulturowych, prezentowanych przez Autorki i Autorów tekstów składających się na tom *Estetyczne impresje. Powtórzenia – powroty – perspektywy*, pozwala docenić znaczenie refleksji o charakterze estetycznym dla pogłębienia praktyki recepcji twórczości artystycznej wielu dziedzin i odnoszącej się do niej refleksji teoretycznej. Dramatyczne zestawienie problematyki filozoficznej oraz tematów powiązanych z dramatem, teatrem, poezją, prozą i sztuką w ogólnym rozumieniu tego słowa traktować można jako inspirujący asumpt dla obserwacji splećcia dyscyplin, perspektyw, punktów widzenia i praktyki odbioru zdarzeń artystycznych i kulturowych. Żadne z nich nie funkcjonuje w oderwaniu od kontekstu otaczającej nas rzeczywistości. Jakość i znaczenie tych zjawisk uzależnione są od jednostkowych doświadczeń, wpływających na krytyczne i interpretacyjne wybory odbiorców. Konfrontacja ich oczekiwań i inspiracji wnoszonych przez sztukę, prowadzi do twórczej interakcji. Dramatyczność, performatywność i splećcie, które wyłaniają się w lekturze – różnorodnych

i różniących się tematami oraz przyjmowaną perspektywą – tekstów tworzących tę antologię, inspiruje do wskazania podobieństw łączących dyscypliny, punkty widzenia i praktyki badawcze. Efektem tego działania jest myśl, która często towarzyszy także pracy Anny Krajewskiej – płynna matryca poznania, pozwalająca na łączenie, ale i konfrontację punktów widzenia, ma w swej istocie charakter dramatyczny. Czy konfrontacje odmiennych wizji, wzajemny dialog i próby zrozumienia różnorodności, mogą stanowić źródło wiedzy i doświadczenia? Jako uczennice i uczniowie Anny Krajewskiej nie mamy co do tego wątpliwości. Wyrażamy nadzieję, że czytelnicy tomu, który jest wynikiem pracy wielu osób zainspirowanych dorobkiem Jubilatki, także dostrzegą korzyści wynikające z dramatycznego splątania. Wierzymy, że *Estetyczne impresje* nie będą kreślić jedynie dróg pozwalających na *Powtórzenia – powroty – perspektywy*, ale pozwolą swoim czytelniczkom i czytelnikom na odkrywanie znaczenia refleksji estetycznej dla literaturoznawstwa, teorii sztuki oraz innych praktyk społecznych i kulturowych oraz na tworzenie nowych, własnych ścieżek postrzegania sztuki i otaczającego ich świata.

Monika Błaszczak

Piotr Dobrowolski

Irena Górska

Ewa Szkuclarek